

Nærings- og fiskeridepartementet
postmottak@nfd.dep.no

28.01.2021

Innspill til NOU 2020:12

Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn

Samfunnsbedriftene er den ledende arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen for kommunalt eide selskaper. Våre 550 medlemmer er samfunnsbedrifter som leverer grunnleggende tjenester innen bransjer som energi, avfall, brann/beredskap, havn, vann/avløp, økonomi, kultur, samferdsel, og helse m.fl. til innbyggere og næringsliv over hele landet.

Samfunnsbedriftene har medlemmer over hele Norge, og vi er særlig opptatt av å sikre gode og forutsigbare rammevilkår som stimulerer til lokal næringsutvikling, samt bære- og konkurransekraft i hele landet.

Utredningen slår fast at et bærekraftig og omstillingsdyktig næringsliv vil stå sentralt i utviklingen av alle norske byer og tettsteder, både som tilbyder av ulike tjenester og som arbeidsgiver. Skillet mellom næringsutvikling og annen samfunnsutvikling kan ofte være uklart. Det gjenspeiles hos våre medlemmer som leverer lovpålagte tjenester på vegne av kommunene, og som dermed har et betydelig ansvar for lokal samfunnsutvikling.

Samfunnsbedriftene mener det er viktig å se på tiltak som går på tvers av departementenes politikkområder for å legge til rette for næringsutvikling, og derigjennom økt vekst og omstillingsevne i norsk økonomi.

Utredningen slår videre fast at teknologiutvikling og klimautfordringer vil påvirke hele samfunnet. Omstillingsdyktige lokalsamfunn og bærekraftige regioner trenger et lønnsomt og vekstkraftig næringsliv. Næringslivet må bli grønnere, smartere og mer nyskapende.

En aldrende befolkning vil de neste årene sette press på tilgang til kompetent arbeidskraft i næringslivet. Dette er en særskilt utfordring i distriktene, noe også våre medlemsbedrifter opplever.

I høringsvaret vårt vil vi spesielt knytte kommentarer til fem områder som er relevante for medlemmene våre:

1. Samarbeid om kommunale oppgaver
2. Lokalt eierskap
3. Kompetanseheving
4. Infrastruktur
5. Samfunnssikkerhet og beredskap

1. Samarbeid om kommunale oppgaver

Utvalget anbefaler i kapittel 9.6 en rekke tiltak som skal gi bedre rammevilkår for næringslivet i distriktene. Samfunnsbedriftene er overordnet enige i disse tiltakene.

Utvalget stiller spørsmål om næringslivet i distriktene har noen særskilte utfordringer. Vi erfarer

daglig at mange av kommunenes kjerneoppgaver er så komplekse og kompetanse- og ressurskrevende at selv store kommuner har utfordringer med å løse oppgavene på egenhånd. Til og med de største bykommunene i landet ser seg tjent med å delta i interkommunale samarbeid.

Selv etter kommunesammenslåinger vil mange av kommunene oppleve at de får betydelige stordriftsfordeler gjennom interkommunalt samarbeid. Det finnes ingen optimale geografisk avgrensede områder for så forskjellige tjenester som avfallshåndtering, barnevern, brann/redning, arkiv, strøm og samferdsel – bare for å nevne noen. Samfunnsbedriftene er derfor opptatt av at næringslivet i distriktene gis gode levekår ved at kommunene ser fordelene med å søke samarbeid med sine naboer.

Våre interkommunale selskaper har eiere og styrerepresentanter fra mange ulike kommuner. Det er en utfordring når disse skal avholde møter i sine eierorganer. Det gir høye reisekostnader når loven krever at møter skal avholdes fysisk. Videre er det en vesentlig hindring for effektiv selskapsledelse når de interkommunale selskapene ifølge IKS-loven ikke har tilgang til elektronisk registrering av selskapsdokumentasjon i enhetsregisteret i Brønnøysund. Dette er selskaper som vi kan anta har behov for hyppigere endringer i selskapsorganer og avtaler enn i andre selskaper, ettersom det utnevnes nye representanter ved hver valgperiode. Behovet for smidig registrering er derfor stort. Samfunnsbedriftene vil understreke at det er urimelig at IKS som foretaksform skal være unntatt fra digitaliseringen i samfunnet på dette punktet.

2. Lokalt eierskap

Utvalget peker i kapittel 9.8 på viktigheten av lokalt eierskap for distriktene. Samfunnsbedriftene er overordnet enige med utvalget.

Utvalget stiller spørsmålet «*Hvilken betydning har lokalt eierskap for næringslivet i distriktene?*» og skriver deretter at «*Små kommuner kan ha spesielt god nytte av samarbeidet ettersom de små kommunene ofte mangler de ressursene og den kompetansen private aktører og bedrifter kan tilby.*»

Det finnes mange gode argumenter for lokalt eller regionalt eierskap, gjerne i form av selskaper med flere kommuner som eiere. Det vil innebære at kommunen er mindre sårbar og kan overleve som selvstendig kommune. Videre vil dannelsen av et interkommunalt selskap innebære bedre ressursutnyttelse gjennom stordriftsfordeler, bedre tilgang til rett kompetanse, økt kvalitet på tjenestene og økt mulighet for å gjennomføre større statlig initierte reformer.

Vi vil påpeke at det også kan innebære et større potensial for interessehevding utad og for å styrke regionen, samt for å fremme viktige saker for egen kommune. Samarbeid på tvers av kommunegrensene vil kunne avlaste den enkelte kommune og fordele kostandene bedre.

Vi er enige i utvalgets syn på lokalisering av hovedkontorer og strategisk beslutningsmyndighet. For kommunale avfallsselskaper som leverer både lovpålagte og kommersielle tjenester, er spørsmål om lokalt eierskap og ansvar viktige spørsmål. Eierskap til naturressursene har bidratt sterkt til utviklingen av den norske velferdsstaten og våre konkurransefordeler. I en sirkulær økonomi vil regional og lokal beslutningsmyndighet være viktig. Ikke minst for å sikre at lokalt oppståtte ressurser som avfall kan gi lokal verdiskaping for både bedrifter og innbyggere. Her vil medlemmene våre spille en stadig viktigere rolle i årene som kommer.

I Norge har lokalt selvstyre vært et bærende prinsipp. Vi skiller oss fra mange andre land ved at vår styringsstruktur legger til grunn en tillit til at lokalbefolkning og lokale myndigheter kjenner forholdene best, og derfor selv kan finne de beste lokale løsningene for tjenester til innbyggere og næringsliv. For at vi skal kunne videreføre dette prinsippet må vi unngå unødvendige og byråkratiserende regelendringer etter «føre var»-prinsippet. Et eksempel på dette er innføring av

funksjonelt skille i energibransjen. Selv om det er en god intensjon bak kravet om å skille ut konkurranseutsatt virksomhet hos nettselskapene for å unngå krysssubsidiering av tjenester, er det svært liten risiko for dette. Imidlertid fører kravet til unødvendig byråkrati og behov for store administrative endringer som til syvende og sist blir en kostnad som belastes strømkundene gjennom økt nettleie.

3. Kompetanseheving

Utvalget peker i kapittel 9.3 på utfordringene distriktene har for å sikre næringslivet kompetent arbeidskraft. Samfunnsbedriftene er overordnet enige med utvalget. Utvalget stiller spørsmålet «*Hvordan sikre næringslivet i distriktene tilgang til kompetent arbeidskraft?*»

Samfunnsbedriftene mener bedrifter med samfunnskritiske funksjoner trenger et kompetanseløft. Dette gjelder bransjer som brann og redning, energi, havn, avfall, opplæring, helse, vann og avløp, samferdsel og krisesentre. Myndighetene må sikre at denne ryggmargen i det norske samfunnet får tilgang til kompetent arbeidskraft over hele landet.

Det er helt nødvendig at alle kommuner sikres nok kompetanse til å levere lovpålagte tjenester. Dette kan løses på mange måter, for eksempel ved økning av lærlingtilskudd, tiltak for å involvere lærlinger i bedriftens innovasjonsprosesser, økt bedriftsrettet støtte til norskopplæring og øvrige tiltak som gir bedre gjennomføring innen yrkesfag som er nødvendig i kritiske samfunnsfunksjoner.

Det er fortsatt svært viktig å legge til rette for interessante og utviklende arbeidsplasser i hele landet. Økt sentralisering og store fusjoner fører ofte til nedleggelse av lokale kompetansearbeidsplasser, noe som gjør det vanskelig for nyutdannede å vende hjem. Hvis det ikke finnes lokale jobber og kompetansemiljøer, blir det også mindre attraktivt med desentral bosetting.

4. Infrastruktur

I kapittel 9.6 anbefaler utvalget en rekke tiltak for å bedre infrastrukturen i distriktene. Samfunnsbedriftene er overordnet enige med utvalget.

Utvalget stiller spørsmålet «*Hva betyr infrastruktur og markedsavstand for næringslivet i distriktene?*», og her vil vi understreke at god infrastruktur er avgjørende for utviklingen av levende lokalsamfunn og et livskraftig næringsliv i distriktene.

Havnene har en viktig tilretteleggerrolle, spesielt for næringslivet. Havnene skal legge til rette for næringstransport skal gå raskest og billigst mulig – enten det er råstoff til produksjon eller ferdigprodukter til markedet. Noen steder er også persontransport viktig. I tillegg krever dagens samfunn et miljø- og klimavennlig transporttilbud. Havnene og sjøtransporten svarer godt på disse utfordringene, men er likevel avhengige av god kommunikasjon til havna på land (vei) og sjø (led) og arealer de kan utvikle. Investeringer i forbindelse med det grønne skiftet, for eksempel landstrøm, er ennå ikke økonomisk bærekraftig uten nasjonale støtteordninger som ENOVA. Fiskerihavnene er også viktig næringsinfrastruktur, og med regionreformen er ansvaret for disse overført til fylkeskommunene. En videre utvikling av fiskerihavnene fordrer at fylkeskommunene tilføres tilstrekkelig finansiering til å kunne forvalte ansvaret forsvarlig.

God infrastruktur i form av gode systemer for avfallshåndtering, sorterings- og gjenvinningsanlegg er viktig for innbyggere, miljø, utvikling av lokalt næringsliv og verdiskaping. God infrastruktur innen avfall er nærmest en forutsetning for all næringsutvikling. Gode veiforbindelser er avgjørende for effektiv avfallsinnsamling. Samlet er dette viktige bidrag for at distriktene tar del i

den sirkulære økonomien og får mulighetene til å utnytte innsamlet avfall og ressurser lokalt. En dårlig infrastruktur for avfallshåndtering undergraver Norges evne til å nå våre miljøforpliktelser.

God beredskap ved strømbrudd forutsetter lokal tilstedeværelse av mennesker med spesialkompetanse og materiell. Lokale nettselskaper kan på denne måten sikre en robust drift av strømmettet samtidig som de bidrar til en viktig kompetanseplattform som gjør det mulig med nyetableringer, lokal digitalisering og effektivisering av offentlige tjenester.

I en tid der handlingsrommet for nye investeringer reduseres, mener utvalget at næringslivets behov bør tillegges større vekt enn i dag.

For å sikre investeringer må havnene ha en robust økonomi. Det gjør at de raskt kan legge til rette for de behovene som næringsliv og samfunnet ellers trenger i området. Hvis havnene er avhengige av søke på midler fra andre (staten), vil det redusere omstillingsevnen i havnene. Samfunnsbedriftene vil understreke at ulike støtteordninger vil kunne bidra der tiltakene er viktige, men lønnsomheten mer usikker. Det kan for eksempel være ved tilrettelegging for nye klimatiltak.

Den kommunale avfallsbransjen bidrar til at Norge oppfyller ambisiøse mål om materialgjenvinning, og bidrar betydelig til overgangen til en sirkulær økonomi. Dette er en stor mulighet for næringslivet, også i distriktene. Det er behov for videreutvikling av eksisterende produsentansvarsordninger, samt finansiering av utbygging av infrastruktur, for eksempel ettersorteringsanlegg. Midler til dette er ikke tilgjengelige for offentlige aktører i dag, siden de i stor grad er rettet inn mot privat næringsliv. Vi mener det må være sluttproduktet og bidraget i klimaregnskapet som er vesentlig, og at offentlige og private aktører i avfallsbransjen derfor bør likestilles ved økonomisk støtte.

Klimautfordringene gir nye rammebetingelser for energibransjen. Fossil produksjon og fokus på stordriftsfordeler blir gradvis erstattet av «de tre D'er» som styrer trendene i bransjen: Dekarbonisering, digitalisering og desentralisering. Norge er – og skal fortsatt være – en vesentlig energinasjon med en tydelig posisjon i utviklingen av det europeiske energimarkedet. Her har lokale energiselskaper en viktig rolle. Lokalt eierskap med fremsynt styring har sikret rik tilgang til ren energi og næringsutvikling over hele landet. Samtidig opererer energibransjen under et strengt regelverk som i stadig større grad styres fra EU. Norske myndigheter må ta en tydelig posisjon for å sikre forsyningssikkerhet, utvikling og lokal råderett, slik at vi kan ta i bruk de beste løsningene. Funksjonelt skille (som nevnes under overskriften «2. Lokalt eierskap» over) er et eksempel på at norske myndigheter innfører strengere byråkratiske krav til norske virksomheter enn konkurrentene i EU. Her trengs det en kursendring.

Elektrifisering av Norge forutsetter at nettkapasiteten i distriktene bygges ut for å øke landets tilgang til grønn kraftproduksjon. Dette bidrar til å omstille transportnæringen og sikre andre næringers bruk av fornybare energikilder. I en framtidig utbygging må man også se på fordelingen av nettleiekostnadene. I dag betaler lokale kunder nær kraftproduksjonen en uforholdsmessig høy nettleie, og subsidierer dermed lik tilgang på elektrisitet. Dette kan ikke fortsette, og vi mener derfor at det må innføres lik nettleie.

ENOVA er en viktig og lydhør aktør overfor havnenes behov for tilskuddsmidler til elektrifisering. Staten har investert et betydelig antall millioner kroner i landstrøm, og i dag kan i underkant av 100 havner tilby dette. Noen steder er det utfordringer med kapasiteten i strømmettet, men den største utfordringen er at det er få skip som kan bruke landstrøm.

Lokale nettselskaper er garantister for utbygging av et nett som sikrer nok energi til lokalt næringsliv. Vi mener det er nødvendig med en utjevning av nettleien for at nettkostnadene i

distriktene ikke skal bli uforsvarlig høye. Denne kostnaden er allerede høy i områder med ulendt terreng og liten befolkning.

Elektrifisering av samferdsel er viktig for å nå klimamålene. Det må derfor stilles krav – og gis intensiver – om kjøp av elbiler. Mange steder i landet er det også mangelfull infrastruktur for hurtiglading. Vi mener at det må gis økt støtte til utbygging av ladeinfrastruktur til biler, busser og ferger over hele landet. Dette er særlig viktig i distrikter med få innbyggere og mye gjennomgangstrafikk. Her er det behov for store investeringer, samtidig som det har mindre direkte nytte for den lokale befolkningen.

Statlig støtte til bredbåndsutbygging og fiberløsninger må forsterkes ytterligere for å redusere bredbåndsgapet som er oppstått mellom by og land. Utvalget peker på at det er en markant økning i næringsutvikling i distriktene, samtidig som bosetningen går ned. Utbygging av bredbånd er helt nødvendig for å hindre nedgang i befolkning. Vi mener 98 prosent av befolkningen må ha tilgang til høyhastighets bredbånd på 100/100 Mbps. For å oppnå dette er det behov for en investeringsstøtte fra staten på over 600 millioner kroner årlig i tre år.

5. Samfunnssikkerhet og beredskap

Utvalget peker i kapittel 9.12 på hvor viktig det er at kommunene kan ivareta sine oppgaver. Samfunnsbedriftene er overordnet enige med utvalget.

Utvalget stiller spørsmål: «*Bidrar finansieringen av kommunesektoren i tilstrekkelig grad til næringsutvikling?*» og påpeker deretter at «*Fritidsboliger innebærer økte kostnader for kommuner knyttet til beredskap som brannvesen og legevakt, hjemmetjeneste, primærhelsetjenesten og tekniske tjenester, for eksempel gjennom økt sysselsetting. Inntekts- og skattesystemet er ikke innrettet etter hvordan nordmenn i stadig økende grad lever sine liv med flere boliger i ulike kommuner, men bare skatter til primærboligkommunen.*»

Fritidsboliger er blitt et viktig marked for mange distriktskommuner, siden det medfører salg av produkter og tjenester som gir økt sysselsetting. Samtidig skaper det utfordringer som gir økte utgifter for kommunene. Et godt eksempel er Ringsaker kommune som har stoppet hyttebyggingen på Sjusjøen fordi kommunen ikke er i stand til å levere nok vann. Et nytt vannverk har vært planlagt, men viser seg å bli mye dyrere enn planlagt.

Når innbyggertallet i enkelte kommuner mangedobles i ferier, helger og høytider skaper det også store utfordringer innen samfunnssikkerhet og beredskap. Det er ikke gitt at det kommunale beredskapsapparatet er tilpasset større ulykker og hendelser som rammer både fastboende og tilreisende. Brann- og redningstjenesten er oftest dimensjonert etter folkeregistrerte innbyggere i kommunen, men mange hyttegjester og andre tilreisende vil øke oppdragsmengden i enkelte perioder. Da er det grunn til å spørre om ikke inntektssystemet for kommunene burde vært slik at kommunene blir kompensert for hvor folk faktisk oppholder seg, og ikke hvor de er folkeregistrerte.

Avslutning

En diskusjon om næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn må også omfatte de omtrent 2.800 kommunalt eide selskapene som er etablert over hele landet. Rent vann, avløp, sikker strømforsyning, stabilt bredbånd, beredskap og avfallshåndtering er blant de helt grunnleggende og kritiske tjenestene som er nødvendige for å opprettholde både bærekraftige lokalsamfunn og et rikt næringsliv. Hvis målet er å opprettholde næringsliv over hele landet, er det nødvendig å se på hvilke rammer som blir tilbudt i den enkelte kommune eller region.

I tillegg til å levere grunnleggende tjenester, vil innovasjon og samarbeid på tvers av kommunegrensene kunne legge grunnlag for nytt næringsliv. Vi har allerede nevnt eksempelet der bedre lokal avfallshåndtering kan gjøre avfall til en ressurs som kan benyttes i ny næringsvirksomhet. Bedre utnyttelse av tilgjengelige midler i kommunale selskaper vil også kunne gi nye investeringer som vil øke attraktiviteten til lokalsamfunn. For eksempel kan investeringer i den lokale havna tiltrekke seg både turisme, forskningsaktivitet og næringslivsaktører.

Verken næringsliv eller kommunale tjenestetilbydere opererer i et vakuum, og vi tror at samspillet mellom kommunal og privat sektor er det som kan gi de mest levende lokalsamfunn. Utvalget mener at økt samhandling mellom kommuner for å utvikle felles arbeids- og fritidsregioner og urbane kvaliteter kan bidra til å øke bostedsattraktiviteten i kommunene. Det tror vi også. Derfor mener vi at det er svært viktig at kommunene driver et aktivt og profesjonelt eierskap i sine selskaper og søker samarbeid med nabokommuner i interkommunale samarbeid. Dette gir en god plattform for videre samarbeid med både innbyggere og næringsliv i gode lokalsamfunn.

Med vennlig hilsen
Samfunnsbedriftene

Øivind Brevik
Administrerende direktør